

Н. П. Самохвал,
аспірант кафедри аудиту, обліково-економічний факультет,
ДВНЗ "КНЕУ ім. Вадима Гетьмана"

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ ВЕКСЕЛЬНОЇ ФОРМИ РОЗРАХУНКІВ

У статті розглянуто особливості застосування підприємствами вексельної форми розрахунків з постачальниками, підрядниками та за іншими операціями. Висвітлено окремі теоретичні питання стосовно відображення вексельних операцій в системі бухгалтерського обліку.

The article discusses the features of enterprises form bill payments to suppliers and contractors and for other transactions. Elucidated some theoretical questions about the bill reflect transactions in the accounting system.

Ключові слова: вексель, векселедавець, обіг векселів, борговий інструмент, платіжний засіб, форма розрахунків.

Key words: bill maker, circulation of bills, debt instrument, a means of payment, form of payment.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

У процесі виникнення різних форм власності, розвитку підприємницької діяльності, становлення системи комерційних кредитних установ та інших фінансових інститутів використання векселя стало реальною необхідністю. Із вдосконаленням й розвитком вексельного права сфера дії векселя розширюється, він перетворюється в універсальний кредитний, платіжний та розрахунковий документ.

Застосування вексельної форми розрахунків стало особливо актуальним в умовах економічної кризи. У зв'язку з нестачею коштів та обмеженими фінансовими можливостями компанії не можуть своєчасно та в повному обсязі розраховуватися за власними зобов'язаннями. Дефіцит грошових коштів призводить до зростання кредиторської заборгованості, що порушує платіжний оборот підприємства і негативно впливає на його загальний фінансовий стан.

Важливе значення для економіки України має використання векселя в господарських операціях багатьох підприємств. Зараз вексель як інструмент фінансово-господарської діяльності підприємства здебільшого використовується в рамках кредитно-розрахункових операцій. Проте за допомогою векселя можна вирішувати інші важливі задачі, такі як подолання проблеми неплатежів, здійснення взаємозаліку заборгованості, реформування відносин власності тощо.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Питання теорії та методології обліку операцій з векселями знайшли своє відображення в дослідженнях таких вітчизняних та зарубіжних науковців: Ф.Ф. Бутинця, Б.І. Валуєва, В.В. Воловика, І.Ф. Сидорова, В.Л. Яроцького, В.А. Белова, Л.Г. Єфімова, О. Виговського,

В.В. Грачова, Л.Ю. Добриніна, Д.Л. Іванова, Н.А. Крутицького, Ю.Н. Мороза.

ВИДІЛЕННЯ НЕВИРІШЕНИХ РАНІШЕ ЧАСТИН ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ

Однак, окремі питання вексельного обігу в Україні залишаються ще недостатньо вивченими і дослідженими.

Суб'єкти господарської діяльності, які використовують на практиці вексельну форму розрахунків, допускають ряд помилок при оформленні та відображенні векселів у бухгалтерському обліку. Труднощі також виникають у підприємств через відсутність достатніх гарантій перед постачальниками щодо майбутньої оплати за отримані товари, роботи, послуги.

Це пов'язано з тим, що операції з векселями регулюються відповідними законодавчими нормами, що вимагають професійного підходу та досвіду в сфері вексельного обігу.

При цьому важливе значення має правильне відображення в обліку операцій з векселями. Розповсюдженому застосуванню векселів в Україні перешкоджає відсутність спеціальних знань і досвіду з вексельного обігу, суперечлива законодавча база, недосконала система обліку вексельних операцій.

Метою статті є дослідження особливостей застосування підприємствами вексельної форми розрахунків з постачальниками і підрядниками та за іншими операціями, висвітлення окремих теоретичних питань стосовно відображення вексельних операцій в системі бухгалтерського обліку.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Розвиток вексельного обігу неможливий без забезпечення законодавчої бази, що визначає механізм дії та сферу застосування векселів.

Загальні правила обігу векселів в Україні визначені Женевською вексельною конвенцією, що набула чинності в Україні з 06.11.2000р., яка ввела в дію Уніфікований закон про переказний і простий векселі [4].

Додаткові умови здійснення операцій з векселями та виконання вексельних зобов'язань передбачено Законом України "Про обіг векселів в Україні".

Особливе значення у сфері правового регулювання вексельного обігу відіграє Закон України "Про цінні папери та фондовий ринок". Він наводить визначення векселя, його види, особливості видачі та обігу векселів, здійснення операцій з векселями.

Важливим кроком на шляху впровадження векселя як інструмента фінансово-господарської діяльності підприємства став Указ Президента України "Про випуск та обіг векселів для покриття взаємної заборгованості суб'єктів підприємницької діяльності" [3]. Цим Указом було запроваджено в господарську діяльність підприємства простий товарний вексель. Його можна було застосовувати як засіб оформлення взаємної заборгованості суб'єктів підприємницької діяльності [7].

Аналіз чинного законодавства виявляє неоднакове ставлення законодавства до ролі, яку вексель виконує у господарському обороті. Проблема зводиться до того, яке призначення цього фінансового інструменту в процесі здійснення господарської діяльності.

Законом України "Про обіг векселів в Україні" передбачено, що векселі можуть видаватися лише для оплати за поставлену продукцію, виконані роботи та надані послуги [1]. Отже, необхідною умовою для видачі векселя покупцями є наявність фактичної заборгованості перед постачальниками, підрядниками.

Крім того, в статті 4 зазначеного Закону сказано, у разі видачі векселя як засобу платежу за договором припиняються грошові зобов'язання щодо платежу за цим договором і виникають грошові зобов'язання щодо платежу за векселем. Так, вексель виступає засобом платежу при розрахунках з постачальниками і підрядниками за отримані товари, роботи, послуги на умовах передбачених договором.

У свою чергу, стаття 198 Господарського кодексу України визначає, що платежі за грошовими зобов'язаннями, що виникають у господарських відносинах, здійснюються у безготівковій формі або готівкою через установи банків, якщо інше не встановлено законом. Вексель розглядається як одна із можливих форм безготівкових розрахунків за такими зобов'язаннями [5].

Таким чином, вексель є складним механізмом, що виступає одночасно борговим інструментом, платіжним засобом і формою розрахунків.

У процесі здійснення господарської діяльності нерідко виникають ситуації, коли потрібно розрахуватися з постачальниками та підрядниками і не вистачає грошових коштів. Під час реалізації продукції компанії вимагають передоплату, без неї вони стримують свою діяльність, відмовляються від реалізації за наявності товару, готової продукції на складі з метою запобігання виникненню сумнівної, а в майбутньому, можливо, безнадійної заборгованості. Світова криза зменшила можливість банків надавати підприємствам кредити, змушує підприємства відмовлятися від реалізації продукції на умовах після оплати [8].

За таких умов доцільне застосування вексельної форми розрахунків. Вексельна форма розрахунків — це розрахунки між постачальником (отримувачем коштів) і покупцем (платником коштів) з відстрочкою платежу, які оформлюються векселем.

Відповідно до статті 14 Закону "Про цінні папери та фондовий ринок", вексель — цінний папір, який посвідчує безумовне грошове зобов'язання векселедавця або його наказ третій особі сплатити після настання строку платежу визначену суму власнику векселя (векселедержателю) [2].

Він є не тільки зручною формою розрахунків, а й видом комерційного кредиту, оскільки оплата по векселю відбувається не відразу, а через певний час, протягом якого сума по векселю знаходиться в розпорядженні векселедавця. Вексель може бути переданий першим векселедержцем іншій особі, боржником якої він є.

За своєю суттю вексель є абстрактним борговим зобов'язанням. Його абстрактність полягає в тому, що він не обумовлений попереднім виконанням будь-яких договірних зобов'язань.

Векселі на основі взаємної довіри суб'єктів ринкових відносин функціонують в обігу як розрахунковий засіб, боргове зобов'язання та як різновид цінних паперів, що має значні переваги над паперовими грошми. Ці особливості накладають специфічний відбиток на сферу обігу векселів у порівнянні з іншими цінними паперами. Зокрема, векселі не знецінюються, в обігу перебувають визначений договором час, скорочують потреби в готівці, зменшують витрати грошового обороту і прискорюють його.

Розвиток кредитних інститутів зумовлений можливістю негайного обертання боргових зобов'язань на гроші, що передбачає, у свою чергу, переказування даних зобов'язань третім особам у простій та надійній формі. Вексель, що відповідає саме цим вимогам, є зручним інструментом для руху кредитів.

Той, хто дає кредит в обмін на вексель, за необхідності може обернути його на гроші, переказуючи вексель як іншим особам, так і банку з умовою надання знижки з номіналу. Один вексель у процесі свого обігу здатний погасити цілу низку грошових зобов'язань [7].

Як уже зазначалося вище, векселі видаються на забезпечення поставок, у результаті яких у підприємства виникає заборгованість перед постачальниками за отримані товари (роботи, послуги). Видача векселя погашає кредиторську заборгованість перед постачальниками, тобто замінює цю кредиторську заборгованість іншим вексельним зобов'язанням.

Розглянемо можливі варіанти використання векселів суб'єктами господарської діяльності для розрахунків з постачальниками і підрядниками та за іншими операціями.

Відповідно до Закону України "Про цінні папери і фондовий ринок" векселі можуть бути прості й переказні.

Простим векселем оформлюються двосторонні відносини між векселедавцем (покупцем товару — боржником) і векселедержателем (продавцем — кредитором).

Переказним векселем (траттою) оформлюються тристоронні відносини між векселедавцем (трасантом) і векселедержателем (ремітентом — кредитором тра-

санта), а також між векселедавцем (трасантом) і платником за векселем (трасантом, боржником векселедавця — трасанта).

За умови використання простих векселів у підприємства-покупця тимчасово зменшується потреба в грошових коштах, до строку сплати, вказаного у векселі, немає потреби отримувати кредит, у підприємства-продавця збільшується впевненість у погашенні заборгованості, зникає необхідність за такою заборгованістю розраховувати резерв сумнівних боргів.

При використанні переказного векселя зменшується потреба в грошових коштах, оскільки у сторін заборгованість зараховується частково коштами, частково — взаємозаліком [9].

Відповідно до Інструкції про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій для відображення вексельних операцій розрахунків за заборгованістю поставачальникам, підрядникам та іншим кредиторам за одержані сировину, матеріали, товари, послуги, роботи та за іншими операціями, на яку підприємством видані векселі, передбачено рахунок 62 "Короткострокові векселі видані". Аналітичний облік по рахунку 62 "Короткострокові векселі видані" ведеться по кожному виданому векселю та за строками їх погашення [6].

З метою підвищення рівня аналітичних даних вексельних розрахунків з контрагентами векселедавцю можна запропонувати вести спеціальну відомість, що буде містити упорядковану інформацію про вексельні зобов'язання окремо за кожним векселем та термінами погашення.

Сума поточної заборгованості, на яку підприємство видало векселі на забезпечення поставок (робіт, послуг) поставачальників, підрядників та інших кредиторів, відображається у IV розділі Пасиву Балансу за рядком "Векселі видані".

Гарантією поставачальника отримати кошти за надані товари, роботи, послуги значною мірою залежить від дотримання векселедавцем порядку документування векселів. Найменша помилка при оформленні векселя може стати підставою для неплатежу. Вексельне законодавство України, засноване на Уніфікованому законі про переказні векселі та прості векселі, чітко визначає вексельні реквізити. Відсутність одного з них у векселі позбавляє цей документ юридичної сили та інші умови вважаються ненаписаними.

Крім того, відповідно до статті 10 Закону України "Про обіг векселів в Україні" векселедавець зобов'язаний вести реєстр виданих векселів. Порядок ведення реєстру виданих векселів затверджений Рішенням Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 3 липня 2003 року № 296.

Вексель сприяє не лише зменшенню обсягів простроченої кредиторської заборгованості. Відповідно до потреб підприємства існує можливість використання векселя і в інших операціях. Наприклад, вексель може бути викуплений векселедавцем (емітентом) для його подальшої передачі іншому векселедержателю, а не для погашення [10].

Векселі також застосовуються для покриття взаємної заборгованості суб'єктів підприємницької діяльності,

що значно прискорює здійснення фінансових операцій та полегшує процедуру розрахунків між контрагентами.

Варто відмітити важливе значення вексельної форми розрахунків у зовнішньоекономічній діяльності підприємств. Відповідно до статті 9 Закону України "Про обіг векселів в Україні" визначено використання векселів у іноземній та національній валюті для розрахунків з нерезидентами за зовнішньоекономічними договорами (контрактами). Це значно прискорює розрахунки з іноземними поставачальниками та розширює можливості збуту вітчизняних виробників на світовому ринку.

ВИСНОВКИ

Незважаючи на те, що вексельна форма розрахунків поки що не достатньо розповсюджена в нашій країні, вона має неабияке значення в загальній структурі розрахунків між суб'єктами господарювання. Про це свідчить простота організації та використання векселів, швидкий та недорогий спосіб отримання необхідних для підприємства товарів, робіт, послуг, а також можливість залучення коштів на відкритому борговому ринку тощо. Проте відсутність достатніх юридичних та економічних знань з вексельного обігу, недостатньо конструктивна нормативна база, яка регламентує вексельне право, гальмують розвиток вексельного обігу, що ускладнює можливість швидкої реалізації продукції, подолання кризи неплатежів, зменшення обсягів простроченої заборгованості і покращення загального фінансового стану підприємств.

Література:

1. Закон України "Про обіг векселів в Україні" від 05.04.2001р. №2374-III із змінами та доповненнями.
2. Закон України "Про цінні папери та фондовий ринок" від 23.02.2006р. №3480-IV із змінами та доповненнями.
3. Указ Президента України "Про випуск та обіг векселів для покриття взаємної заборгованості суб'єктів підприємницької діяльності" від 14.09.1994 р.
4. Женевська Конвенція від 06.07.1930, якою введено Уніфікований закон про переказний і простий векселі від 07.06.1930р. (набула чинності в Україні з 06.11.2000 р.).
5. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-IV.
6. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій, затвердженої наказом Мінфіну України від 30.11.99 р. № 291 (зарєєстровано в Мін'юсті України 21.12.99 р. за № 893/4186).
7. Ткаченко Н.М. Бухгалтерський облік на підприємствах з різною формою власності: навчальний посібник. — К.: А.С.К, 2004. — 784 с.
8. Шевченко Я. Оптимізація на шляху створення нових бізнес-моделей // Мій бізнес. — 2010, січень. — №6. — С. 16.
9. Єрмак О., Басенко О. Бухгалтерський облік розрахунків з векселями // Науково-практичний журнал: Бухгалтерський облік і аудит. — 2008. — № 10. — С. 29—33.
10. Золотухін О. Вексельний облік на підприємстві // Універсальний журнал для бухгалтерів і керівників агропідприємств: Баланс-Агро. — 2011. — № 18. — С. 16—19.

Стаття надійшла до редакції 14.09.2011 р.